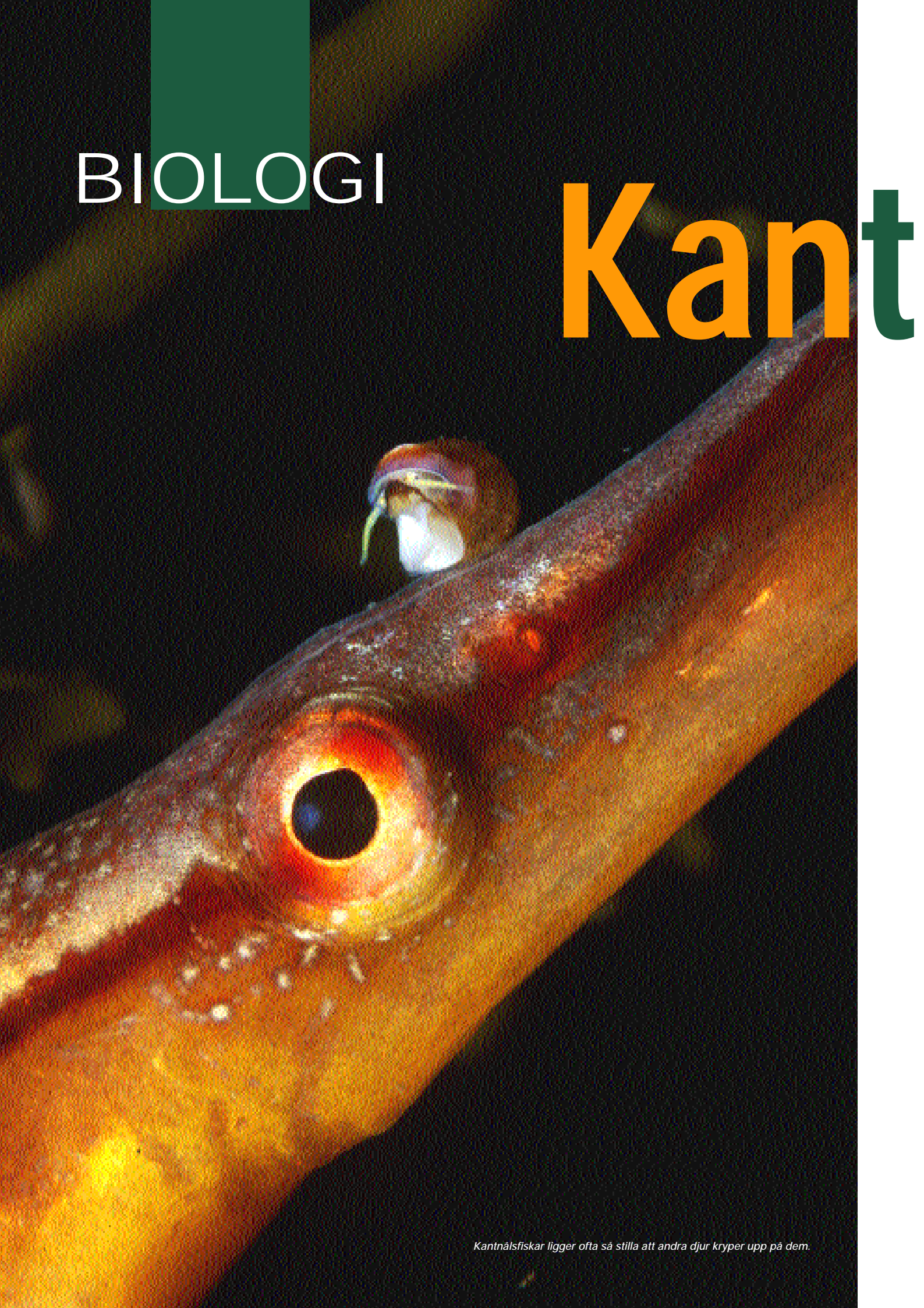

BIOLOGI

Kant

Kantnälsfiskar ligger ofta så stilla att andra djur kryper upp på dem.

nålsfiskar

märkliga varelser med pipettmun och gravida hanar

Text och Foto Anders Axelsson

Kantnålsfiskarnas vana att ligga stilla medan vi dykare nyfiket närmar oss gör dem lätta att studera och fotografera. Utseendemässigt är de några av de märkligaste fiskar vi har i svenska vatten. De har dessutom många intressanta beteenden och anpassningar, bland annat är deras könsroller väldigt annorlunda med gravida hanar! kallade dem också mycket riktigt för "blomdjur".

I Sverige representeras gruppen kantnålsfiskar av kantnålar och havsnålar. Dessa skiljs lätt på att kantnålar har alla fenor med undantag av bukfenorna. De har med andra ord såväl stjärt- som bröstfenor. Havsnålarna däremot har endast ryggfenor, de andra fenorna saknas. Ett annat sätt att skilja dem åt är att titta på hur kroppen är formad. Såväl kant- som havsnålar saknar fjäll och har istället benplåtar som omger kroppen. Hos kantnålarna är dessa utvändiga och bildar ett förbenat pansar som omsluter kroppen. Namnet kantnålar kommer av att benplåtarna är kölade så att de bildar tydliga kanter som går längs fiskens kropp. En kantnål blir därför kantig i tvärsnitt. Hos havsnålarna är benplåtarna invändiga, vilket gör fisken mer rund i tvärsnitt. Vi har sex arter av kantnålsfiskar i Sverige, tre kantnålar och tre havsnålar.

Kantnålar

Grövst och näst längst bland våra svenska nålararter är den större kantnålen. Den blir upp till 50 cm lång och är brun till färgen med en ljusare buk. Arten syns

ofta på dyk längs Bohuskusten. I Kattegatt förekommer den sparsamt och den finns normalt inte längre söderut än Öresund. Den är en passiv jägare som ligger stilla och väntar på byten i ålgräsängar eller tångbältets nedre delar. Man skiljer den från den mindre kantnålen på en förhållandevis längre nos samt en förhöjning av huvudet strax bakom ögat. Under ögat finns dessutom ett mörkt streck som går snett bakåt, detta streck saknas hos den mindre kantnålen. En av de mest markanta skillnaderna är annars storleken, en brunaktig kantnål som är över 17 cm lång och inte är en tångsnälla kan inte vara något annat än en större kantnål.

Tångsnälla eller brednåbbad kantnål, som den också kallas, skiljer sig från andra nålararter genom att vara en mer aktiv jägare. Den företräder tät bevuxna områden, i synnerhet ålgräsängar. Ibland ser

man dem även söka efter byten i vattenytan, gärna i anslutning till drivande sjögräs. Tångsnällan har vidast munrör av våra arter och tar därför de största bytena. Det breda munröret är lättaste kännetecknet på arten. Den blir upp till 30 cm lång och varierar i färgteckningen från brunt till grönt.

Den mindre kantnålen är så liten och oansenlig att vi lätt simmar förbi den eller så dyker vi helt enkelt för djupt för att se den. Arten blir inte mer än 17 cm lång och lever i tångbältets grundare delar. Den skiljs från mindre individer av större kantnål på ett förhållandevis

Större kantnål, *Syngnathus acus*, lägg märke till att underkäken syns som en pigg under ögat.

Tångsnällan, *Syngnathus typhle*, är väldigt variabel i färgteckningen. Här syns tre olika exemplar, alla med olika färg

kortare munrör, avsaknad av det mörka strecket under ögat samt att den ej har den större kantnälsens förhöjning av huvudet strax bakom ögat. Arten är vanligt förekommande längs större delen av västkusten och har några enstaka gånger påträffats i södra Östersjön.

Havsnålar

Sveriges största nålart är den större havsnålen. Honan kan bli upp till 60 cm lång medan hanen inte blir mer än 40 cm. Den förekommer längs hela Sveriges västkust och kan någon enstaka gång tränga in Östersjöns nedre delar. Arten ses ofta av dykare och är lätt att känna igen, då den alltid är gulorange med en mängd smala ljusblå

tvärstreck. Lev-nadssättet påminner mycket om den större kantnälsens. Den finns framför allt i de nedre delarna av algbältet samt i ålgräsängar.

Den mindre havsnålen finns längs hela Sveriges kust och de förekommer ända upp i Bottenviken. Som dykare ser man dem relativt sällan, vilket dock inte beror på att de är ovanliga utan snarare svårupptäckta. De är starkt knutna till ålgräsängar och lever där från ytan ner till några meters djup. Normalt är de grönaktiga till färgen, vilket gör att de smälter samman väldigt väl med ålgräset som de gärna sitter slingrade runt. Under parningstiden anlägger honan en mycket vacker praktdräkt med långsgående blå ränder. Honan blir upp till 30 cm medan hanen inte över-skrider 25 cm.

Krumnosig havsnål är mest sällsynt av dem alla. Den är en liten art som inte över-skrider 17 cm längd.

Storleken i kombination med att den lever ett undanskymt liv i klippskrevor och under stenar gör att den sällan ses av dykare. Den är oftast rödbrun i färgen med en del ljusare markeringar

längs ryggen. Färgen kan dock variera en hel del beroende på i vilken miljö den lever. Den känns lättast igen på sitt korta uppåtböjda munrör. Arten förekommer sparsamt längs nästan hela Sveriges västkust. Den går inte in i Östersjön utan finns ner till Öresund.

Suger i sig födan

Kantnälar och havsnålar ingår i en större grupp fiskar kallade rörmunnar. Som namnet säger har de en rörformig nos med munnen placerad längst fram. Fiskarna använder nosen som en pipett och suger in födan med andningsvattnet. Suget skapas genom att sänka underkäken så att munhålan utvidgas. Underkäken kan ses som en liten nedfällbar pigg under ögonen.

Kantnälsfiskarna saknar tänder och kan därför inte tugga eller hålla fast sin föda. Det händer att de istället suger födan in och ut ett antal gånger så att den trasas sönder i mindre bitar. De har alla väldigt smala munrör, vilket gör att de endast äter smådjur. Födan utgörs främst av små kräftdjur och fiskyngel. Alla utom tångsnällan ligger passivt och väntar på byten som transporteras till dem via vågor och strömmar. Tångsnällan är en mer aktiv jägare som överraskande fort simmar fram emot ett upptäckt byte. Den tar större byten än de övriga arterna och äter förhållandevis mer fisklarver.

Gravida hanar

Det allra märkligaste med havs- och kantnälar är nog deras fortplantning.

Krumnosig havsnål, *Nerophis lumbriciformis*

kantnål, *Syngnathus rostellatus*

De har vänt upp och ner på könsrollerna fullständigt. Här är det nämligen hanen som blir gravid! Könsmognaden nås för havsnålarna vid två års ålder medan kantnålarna blir könsmogna redan efter sitt första levnadsår. Fortplantningen sker under sommarmånaderna och det är normalt honan som tar initiativet till parningen medan hanen är mera passiv. Själva parningsakten inleds med att individerna slingrar sig kring varandra, varefter honan avger rommen på hanens buk. Hos kantnålarna placeras rommen i en yngelsäck, medan havsnålarnas rom fästs direkt på hanens buk.

Gemensamt för båda grupperna är att rommen snart sjunker ner i en blodkärlsrik vävnad som påminner om människans moderkaka. Via denna bildning får avkomman såväl syre som näring. Tre till fem veckor efter parningen kläcks rommen, tiden varierar dock en del beroende på art och temperatur. Hos större kantnål, tångsnälla och mindre havsnål är ungarna nästan som små kopior av de vuxna djuren och lever likadant som sina föräldrar omedelbart efter kläckningen. Mindre kantnål, större havsnål och krumnosig havsnål har först ett kort larvstadium och svävar fritt i vattnet en period innan de slår sig ner på botten.

Släktingar till sjöhästarna

Kantnålar och havsnålar är nära släk-

tingar till sjöhästar. Även sjöhästarnas hanar blir gravida precis på samma sätt som kant- och havsnålar. Såväl kantnålsfiskar som sjöhästar ingår i gruppen rörmunnar, som nämnts tidigare kännetecknas rörmunnarna av en rörligt utdragen mun. Simblåsan hos rörmunnarna är slutet vilket gör att de har svårt för snabba förflyttningar i höjdlid. En slutet simblåsa innebär samma sak som att man som dykare skulle dyka med en torrdräkt eller väst med extremt långsamma in- och utventiler. Så snart en förändring i höjdlid görs är fisken felaktigt avvägd. Det tar lång tid för fisken att kompensera detta. Avvägningen sker nämligen genom att gas långsamt tas upp eller utsöndras från blodet.

Liksom sjöhästar kan kantnålsfiskarna röra ögonen oavhängigt av varandra, vilket är en fördel om man ska hinna fixera och fånga in många små byten på en kort tid. Sjöhästar har vi inte några i Sverige, men vi har faktiskt fler rörmunnar än kant- och havsnålar. Någon enstaka gång kan vi få hit en fisk kallad Morkullefisk eller Snäppfisk, *Macroramphosus scoloplax*. Detta är också en rörmun, men den får betraktas som mycket sällsynt i svenska vatten. Den är dock desto vanligare vid Australiens kuster. ■

Större havsnål, *Entelurus aequoreus*

Hona av mindre havsnål, *Nerophis ophidion*, i praktdräkt. Praktdräkten anläggs innan fortplantningen för att imponera på hane

Havsnålar ligger ofta halvt dolda i vegetationen och väntar på byte.